

УДК 378.1

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТА СТАЖУВАННЯ АСПІРАНТІВ, НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКОРДОННИХ УНІВЕРСИТЕТАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

О.Є. Кузьмін, д.е.н., проф.,

Л.В. Жук, к.т.н., доц.,

Національний університет «Львівська політехніка», м.Львів, Україна

Кузьмін О.Є., Жук Л.В. Навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у закордонних університетах: проблеми та перспективи.

Проаналізовано досвід навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у закордонних університетах в межах бюджетної програми, запровадженої урядом України, виявлено основні проблеми, пов'язані з реалізацією програми, та визначено перспективи її удосконалення та розвитку.

Ключові слова: навчання та стажування в закордонних університетах, вищі навчальні заклади, розвиток міжнародної співпраці,

Kuzmin O.E., Zhuk L.V. Обучение студентов и стажировка аспирантов, научных и научно-педагогических работников в зарубежных университетах: проблемы и перспективы.

Проанализирован опыт обучения студентов и стажировки аспирантов, научных и научно-педагогических работников в зарубежных университетах в рамках бюджетной программы, введенной правительством Украины, выявлены основные проблемы, связанные с реализацией программы, и определены перспективы ее совершенствования и развития.

Ключевые слова: обучение и стажировка в зарубежных университетах, высшие учебные заведения, развитие международного сотрудничества,

Kuzmin O.Ye., Zhuk L.V. Students study and training of postgraduate students, scientific and scientific-pedagogical staffs at foreign universities: problems and perspectives.

The experience of students study and training of postgraduate students, scientific and scientific-pedagogical staffs at foreign universities within the budget program introduced by the Government of Ukraine has been analyzed, the main problems associated with the implementation of the program have been identified, as well as the prospects for its improvement and development have been defined.

Keywords: study and training at foreign universities, higher educational establishments, development of international cooperation.

Важливим інструментом розвитку міжнародної співпраці та підвищення наукової кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів українських вищих навчальних закладів (ВНЗ) є стажування у закордонних університетах та наукових установах. Започаткування у 2011 році урядом України бюджетної програми «Навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» [1] стало значним поступом на шляху глобалізації національної вищої освіти і науки, позиціонування українських університетів на міжнародному ринку освітніх послуг, сприяння розвитку освітньої та науково-технічної сфери нашої держави. З огляду на необхідність розширення практики стажування, удосконалення процедури конкурсного відбору наукових та науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів, важливе теоретичне та практичне значення має вивчення особливостей реалізації стажування в межах зазначеної програми, та виявлення інших можливостей для стажування за кордоном.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питання проблеми інтеграції української освіти і науки відображено в публікаціях Кременя В.Г., Згуровського М.З., Журавського В.С., Вакарчука І.О. та багатьох інших вчених [2-5]. Показано важливість та основні напрями інтеграційних процесів, які охоплюють політичну, законодавчу, економічну, культурно-освітню та науково-технічну сфери. Утім, незважаючи на актуальність питання, особливості та проблеми реалізації державної програми зі стажування у закордонних університетах [1] практично не відображені у публікаціях українських науковців.

Метою статті є аналіз досвіду стажування наукових і науково-педагогічних працівників у закордонних університетах в межах бюджетної програми «Навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном»,

виявлення основних проблем, пов'язаних з реалізацією цієї програми, та визначення перспектив її удосконалення та розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Учасниками бюджетної програми «Навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» (далі – Програми) у 2011-2014 роках стали близько 1000 осіб-представників українських ВНЗ. Зокрема, впродовж 2013/2014 навчального року за результатами конкурсного відбору на стажування скеровано 305 осіб з 44 українських ВНЗ: 138 студентів, 75 аспірантів, 92 наукових та науково-педагогічних працівників». Для фінансування навчання та стажування за кордоном Державним бюджетом України передбачено майже 25 млн. грн. [6]. Безумовно, основні підсумки реалізації Програми для кожного університету та України загалом – ще попереду. Однак вже зараз можна констатувати її позитивний ефект.

Безумовними перевагами цього проекту є: для студентів – нагода побувати за кордоном, отримати досвід навчання в умовах іншого освітнього середовища; врешті, чим раніше молоді люди випробують себе та побачать перспективи, тим більш мотивованим буде для них процес навчання. Для аспірантів – це можливість ознайомлення та опанування сучасними науковими методами та методиками, проведення досліджень і отримання нових наукових результатів; для наукових та науково-педагогічних працівників – налагодження та розширення контактів, організація спільних наукових досліджень та конференцій, можливість проведення досліджень на сучасному науковому обладнанні. І для усіх без винятку – це новий досвід, потужний стимул до подальшого навчання та роботи, вдосконалення рівня знання іноземної мови, інструмент для самоствердження, самовдосконалення та підвищення кваліфікації.

Львівська політехніка упродовж 2011 та 2012 рр. скерувала на навчання та стажування в межах Програми 25 осіб, з них 16 аспірантів, наукових та науково-педагогічних працівників. Стажування відбувалось у провідних університетах ФРН, Франції, Австрії, Швеції, США та Австралії за науковими напрямками, серед яких – фізика наносистем, нанохімія, нанофізика та наноелектроніка, біотехнологія, будівництво та архітектура, прикладна екологія та збалансоване природокористування тощо. Важливим результатом Програми стало отримання науковцями унікальної можливості ознайомлення з провідними закордонними науковими школами, їхнім підходами до вирішення наукових проблем, а також розширення наукового світогляду. Такі напрацювання у майбутньому знайдуть відображення у проведенні спільних досліджень, публікуванні у рейтингових виданнях, організації міжнародних конференцій.

Безперечно, участь у Програмі є важливою для кожного вищого навчального закладу. Адже студенти, аспіранти та працівники є інформаційними носіями своєї Alma-mater за кордоном, формують певний імідж та рівень довіри до університету та України загалом.

Так само без сумніву корисним є ще один аспект. Організація участі студентів, аспірантів та працівників у Програмі засвідчила необхідність вдосконалення менеджменту університету. Реалізація програми ініціювала цілий ряд заходів на рівні адміністрації, навчально-наукових підрозділів та наукових груп, спонукала по-новому подивитись на, здавалося б, усталені речі та стала каталізатором для вдосконалення багатьох напрямів діяльності.

Досвід Львівської політехніки показує, що сучасному технічному університету, який прагне завоювати передові позиції на вітчизняному та міжнародному ринках освітніх послуг, для більш ефективного використання можливостей міжнародних стипендіальних програм необхідно вжити ряд заходів.

По-перше, поглибити ступінь інтернаціоналізації освітньої діяльності. Під інтернаціоналізацією розуміємо не лише укладання угод із закордонними ВНЗ та взаємні візити, а включення в глобальні програми обміну студентами, викладачами, ширше використовуючи можливості програм академічної мобільності (зокрема, програми ERASMUS MUNDUS, Visby, Жана Моне, Фулбрайта, DAAD), різноманітних стипендіальних програм, які пропонуються відповідними інституціями європейських держав, а також індивідуальних грантів.

Щодо Львівської політехніки, то упродовж останніх двох років в рамках перелічених програм навчалися та проходили стажування 37 студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників.

Одним із перспективних механізмів інтернаціоналізації є програми спільних дипломів. На сьогодні у Львівській політехніці реалізовано програми подвійних дипломів з університетом Ільменау та Гіссена Фрідберга (Німеччина). У 2011 році підписано нову Угоду із Академією гірничо-металургійною в Кракові (Польща), в межах якої впродовж минулого навчального року 55 студентів пройшли семестрове навчання в Польщі із перспективою отримання дипломів двох університетів. Успіх цієї програми обміну дав можливість продовжити її і на наступний навчальний рік. Але все ж таки при достатньо великій кількості закордонних вузів-партнерів (Львівська політехніка уклала понад 90 угод із 70 ВНЗ Європи, Азії та США), інтенсивність обмінів з ними залишає бажати кращого: партнерський університет готовий приймати наших студентів на безоплатній основі, але, хоче, відповідно, скеровувати своїх студентів на програми з англійською мовою навчання.

По-друге, запровадити нові підходи до вивчення іноземної мови та організування

професійно орієнтованої мовної підготовки. Відкритість університету міжнародному ринку освіти, посилення студентських обмінів є неможливим без запровадження навчальних курсів, що викладатимуться іноземною мовою. В рамках реалізації «Програми розвитку «Національного університету «Львівська політехніка» на період до 2020 року», якою передбачено стимулювання використання знань англійської мови у всіх видах навчальних занять та науковій діяльності, запроваджено «Положення про організацію викладання навчальних дисциплін іноземними мовами». В окремих науково-навчальних інститутах університету навчальні дисципліни викладаються іноземними мовами для українських студентів. Крім того, з метою надання викладачам можливості опанування іноземними мовами організовано мовні курси. Важливо зазначити, що для цього є вагомий стимул – рейтинговою системою оцінювання діяльності професорсько-викладацького складу передбачено показники оцінювання мовних компетенцій. Слід сподіватись, що через кілька років тенденція викладання іноземною мовою істотно посилиться.

Запровадження цієї практики є дуже важливим, оскільки:

- університет стає більш «привабливим» для студентів-іноземців (за останні 5 років кількість студентів-іноземців в Університеті зросла удвічі);
- реалізація мовної компетентності як складової підготовки фахівця є не завжди можливою в рамках вивчення лише дисципліни «Іноземна мова»; тому необхідно впроваджувати (хоча б часткове) викладання іноземною мовою інших (наприклад, спеціальних) дисциплін.
- саме англійська мова є мовою провідних університетів світу; не випадково ряд університетів колишнього СНД та неангломовних європейських країн запроваджують навчання англійською, тому, очевидно, і українським університетам доцільно розвивати таку практику.

Звичайно, це не означає, що студентам першого курсу відразу необхідно читати лекції іноземною мовою, але на рівнях магістратури та аспірантури це робити обов'язково: це стане не лише додатковою можливістю вивчення мови, але й інструментом розвитку мобільності та, зокрема, практики стажування. В майбутньому такі студенти і працівники стануть своєрідним «з'єднувальним містком» між вітчизняними та закордонними університетами, сприятимуть налагодженню нових контактів.

Необхідно також запрошувати викладачів та науковців з-за кордону для читання лекцій. Актуально було б створення цілісної, можливо і на національному рівні, системи обміну та залучення до роботи таких викладачів.

По-третє, розширити взаємодію між вітчизняними ВНЗ, запровадити програми мобільності науковців та викладачів, а, можливо, і

студентів (принаймні старших курсів), всередині країни. Доцільно створити всеукраїнську базу даних унікального обладнання вітчизняних університетів, на якому можна було б проводити навчання та дослідження в рамках програм обміну. Особливий ефект така практика може принести при реалізації обміну здобувачами наукових ступенів між тими університетами, де існують провідні наукові школи, сконцентрована велика кількість висококваліфікованих дослідників та унікального сучасного наукового обладнання. Варто також відзначити ряд факторів, які навіть при наявності державної фінансової підтримки гальмують міжнародну академічну мобільність. Основними серед них є:

- 1) Не відпрацьований, а точніше – занадто бюрократизований механізм залучення до навчального процесу в українських університетах іноземних фахівців. Сьогодні необхідно надати в служби зайнятості безліч різноманітних обґрунтувань, довідок, дозволів тощо, щоб фахівець із-за кордону міг бути офіційно зарахований в штат університету на період його обмінної програми і отримувати заробітну плату. Назріла необхідність законодавчо-нормативного забезпечення роботи візитуючих професорів в Україні.
- 2) Невідповідність системи стандартизації вищої освіти сучасним світовим підходам. Наявність нормативних дисциплін в наших навчальних програмах робить практично неможливим виконання навчальної програми за кордоном (в жодному іноземному університеті український студент не знайде необхідного набору нормативних дисциплін). Необхідно законодавчо запровадити компетентнісний підхід в побудові навчальних програм, формувати державні стандарти освіти на основі нормативних результатів навчання. До речі, це і є дидактична філософія Болонського процесу, основа Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ECTS), а Україна декларує прагнення бути частиною Європейського простору вищої освіти та використовувати усі його підходи та інструменти.
- 3) Суттєвим гальмом розвитку академічної мобільності, особливо на магістерському та докторському рівнях, є недостатній рівень розвитку наукової співпраці: закордонні вузи охоче приймають на навчання та стажування студентів та наукових працівників із університетів та кафедр, з якими у них є усталені, взаємовигідні наукові контакти. Тому подальший розвиток наукової співпраці (в першу чергу – в рамках міжнародних наукових проєктів) матиме позитивний вплив на мобільність як студентів, так і науковців.

Перший досвід державного фінансування академічної мобільності уже показав свою актуальність та доцільність. Університети спільно із МОНмолодьспорту України повинні докласти зусилля для того, щоб виділені державою

фінансові ресурси принесли максимальну користь як університетам, так і студентам та науковцям, дійсно стали інвестиціями в майбутнє покоління української науково-технічної інтелігенції. Разом з тим, важливо ширше використовувати можливості європейських програм академічної мобільності. Крім того, необхідно взяти до уваги й інші можливості для стажування: згідно з пунктом 18 «Положення про навчання, стажування і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» [1], вищі навчальні заклади та наукові установи можуть здійснювати фінансування витрат, пов'язаних з навчанням та стажуванням, за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством.

Висновки

На прикладі досвіду Національного університету «Львівська політехніка»

проаналізовано досвід навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у закордонних університетах в межах відповідної бюджетної програми, запровадженої урядом України. Наведено основні проблеми, пов'язані з реалізацією програми, визначено перспективи її удосконалення, показано можливості для розвитку можливостей стажування. Зазначено, що серед основних чинників, які сприятимуть мобільності представників українських ВНЗ, є розширення географії партнерств із закордонними університетами та форм співпраці в межах чинних угод, подання проектних заявок для отримання грантів на реалізацію академічної мобільності.

Список літератури:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання навчання студентів та стажування (наукового стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» [Електронний ресурс] : Постанова № 411 від 13 квіт. 2011 р. / Кабінет Міністрів України // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/411-2011-p>.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – Київ : Грамота, 2003. – 216 с.
3. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В. С. Журавський, М. З. Згуровський ; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – Київ : Політехніка, 2003. – 200 с.
4. Нова динаміка вищої освіти і досліджень для соціальних змін та розвитку = The New Dynamics of Higher Education and Research for Societal Change and Development: Болонський процес 2020 – європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі / [упоряд.: І. О. Вакарчук, Т. В. Фініков, Я. Я. Болубаш та ін. ; за ред. І. О. Вакарчука ; пер. А. Гармаш]. – Київ : Україна, 2009. – 64 с.
5. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири / Н. М. Гуляєва // Вісн. Київ. нац. торгов.-екон. ун-ту. – Київ, 2005. – № 4. – С. 112–116.
6. Освіта за кордоном [Електронний ресурс] // Освіта. UA. – 2005. – Режим доступу: <http://osvita.ua/abroad/40956/>.

Надано до редакції 10.01.2014

Кузьмін Олег Євгенович/Oleh.Ye.Kuzmin
kuzmin_o@polynet.lviv.ua
 Жук Лілія Володимирівна/Liliya.V.Zhuk
zhuk@polynet.lviv.ua

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Кузьмін О.Є. Навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у закордонних університетах: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / О.Є. Кузьмін, Л.В. Жук // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 1 (11). – С. 161-164. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n1.html>